тарихи. Исмајыл Һәгги физиканы. Дурмуш Әфәнди ријазијјаты, Һикмәти тәбиәти. Хәлил Фикрәт психолокијаны тәдрис едирди. Јердә галан фәнләри исә јерли мүәллимләр апарырдылар. Мирзә Абдулла Шаиг, Фејзулла Гасымзадә (сонралар академик олмушдур. - М.М.) әдәбијјаты, Кәрим Газыјев ријазијјаты, Гафур Рәшад Мирзәзадә, Чәмо Чәбрајылбәјли чоғрафијаны тәдрис едирди. Гочаман педагог вә тәдгигатчы Ләтиф Һүсејнзадә кәнчләрдә милли шүурун формалашмасында, милли мәдәнијјәтин, тарихин өјрәнилмәсиндә о вахт фәалијјәт көстәрән мәктәбин бөјүк рол ојнадығыны көстәрәрәк јазыр ки, мәктәбдә чатышмајан дәрсликләри Түркијәдән кәтирирдиләр. Халг маарифи назиринин 6 март 1920-чи ил тарихли 3316 сајлы мәктубуна әсасән Бакы Реалны мәктәбинин педагожи шурасында милли синифләрдә тә'лимин кејфијјәтинин јахшылашдырылмасы мәсәләси мүзакирә едилмишдир. Педагожи шуранын милли синиф мүәллимләринин тә'лимин кејфијјәтинин јахшылашдырылмасына һәср едилмиш 13 март 1920-чи ил тарихли үч сајлы протоколундан чыхарышда көстәрилир ки, Чәмо Чәбрајылбәјли, Гафур Рәшад, Ибадулла Муғанлински, Абдулла бәј Абашидзе вә башгалары чыхыш едәрәк әлифба, һазырлыг вә биринчи синифләрдә тә'лимин кејфијјәтинин ашағы олдуғуну гејд етмишләр. Мүзакирәләрдә чыхыш едәнләр буна сәбәб кими синифләрдә шакирдләрин сајынын 50-55 нәфәрдән артыг олмасыны, бир чох шакирдләрин өз ана дилини зәиф билдикләринә көрә програм материалыны мәнимсәјә билмәдикләрини, дәрсликләрин чатышмадығыны, хәритәләрин олмамасыны, мүәллимләрин елми, педагожи-методик сәвијјәсинин ашағы олмасыны көстәрдиләр.

Педагожи шура ашағыдакы маддәләрдән ибарәт гәрар гәбул етди:

- синифләр шакирдләрин сајы 40 нәфәрдән артыг олмамагла комплектләшдирилсин;

- милли синифләрдә тәдрис едилән бүтүн фәнләр үзрә програмлар һазырлансын;

- програмларын дидактик вә методик көстәришләр әсасында тәртиб едилмәси мүәллимләрә тапшырылсын;

- милли синифләрдә тә'лим едилән фәнләрин програмына мувафиг олараг түрк дили, һесаб (һазырлыг синифләри үчүн), тарих, чоғрафија, тәбиәт елмләринә аид (ашағы вә орта синифләр үчүн) тәдрис вәсаити чап едилсин;

- мәктәб китабханасы елми, педагожи-методик, дидактик характерли вәсаитләрлә зәнкинләшдирилсин;

- мүәллимләр үчүн ихтисасартырма курслары тәшкил едилсин. Мәшғәләләри апармаг үчүн мүтәхәссисләр чәлб едилсин;

- милли синифләрдә чалышан харичи дил мүәллимләринин түрк (Азәрбајчан - М.М.) дилини билмәләри вачиб һесаб едилсин;

- биринчи синифләрдә харичи дилин өјрәнилмәсинә икинчи јарымилдән башлансын.

Бүтүн бу чәтинликләрә бахмајараг, Абдулла Шаигин рәһбәрлији илә кәнч, һәвәскар мүәллимләрин сә'ји вә чалышганлығы сајәсиндә милли синифләрдә дәрс просеси күндән-күнә тәрәгги тапды. Совет һакимијјәтинин илк илләриндә мәктәб ики јерә ајрылды; ашағы шө'бәләр вә синифләр - биринчи дәрәчәли доггузунчу мәктәб, үчүнчү синифдән е'тибарән исә - икинчи дәрәчәли он икинчи мәктәб адландырылды. О заман Фәтулла Рзабәјли тәрәфиндән Али Педагожи Институтун артыг тәмәли гојулмушду вә онун арзусу илә һәмин 12-чи мәктәб бураја көчүрүләрәк (индики Истиглал күчәси, Игтисад Институтунун бинасы - М.М.) институтун «Нүмунә мәктәби»нә чеврилди. «Нүмунә мәктәби»нин ахырынчы синиф шакирдләри педагожи техникумун әсас синифләринә кечирилди.

«Нүмунә мәктәби»нин фәалијјәтиндә А.Шаигин хүсуси ролу олмушдур. Академик М.Салеһли сөјләјир ки, мәктәбин директору Гафур Кантемир иди. Абдулла Шаиг әдәбијјатдан дәрс дејирди. О дәрин билијә малик, өз пешәсинин вурғуну олан һәртәрәфли бир шәхс иди. Ушаглара бөјүк гајғы илә јанашар, онларла давранышда чох нәзакәтли оларды. Биз шакирдләр она еһтирамла јанашар, һөрмәт әламәти олараг «Мирзә» дејәрдик. 1923-чү илдә «Нүмунә мәктәби»нин илк бурахылышы олду. М.Салеһли һәмин бурахылыш кечәсинин чох тәмтәраглы кечдијини сөјләјир: «Мән биринчи ил иди ки, мәктәбдә охујурдум. Јадымдадыр ки, бөјүк мүсамирә тәшкил олунмушду. Һәмин кечәјә Нәриман Нәриманов да кәлмишди. О, мә'зунлара «Ај мәним саггаллы чочугларым» - дејәрәк мүрачиәт етди. О өз нитгиндә Азәрбајчанын кәләчәјиндән, мәктәб мә'зунларынын гаршысында дуран вәзифәләрдән данышды. Һәмин мүсамирәдә гәләбә вә мүәллимләрин арзусуну нәзәрә алан Маариф Комиссарлығы вә Баш Тәрбијә Ичтимаијјә Даирәси бир чох доланбачлы јоллардан кечиб фәалијјәтини мүвәффәгијјәтлә давам етдирән мәктәби «Нүмунә Шаиг мәктәби» адландырмағы гәрара алмышды ки, сонралар бу мәктәб педагокика тарихиндә «Шаиг нүмунә мәктәби» кими формалашды.

1917-чи илдә јаранмыш мәктәб 10 ил фәалијјәт көстәрмишдир. Бу мүддәт әрзиндә мәктәбдә сивилизасијаја доғру инкишаф перспективләри, феврал буржуа ингилабындан сонра Азәрбајчанын дирчәлдилмә имканлары, милли шүурун сүр'әтлә ојанма просеси нәзәрә алынараг мүстәгил вә реал милли тәһсил сијасәти һәјата кечирилирди.

«Шаиг Нүмунә мәктәби»нин фәалијјәтинин өјрәнилмәси мүасир мәрһәләдә мәктәбин јенидән гурулмасында педагожи коллективләрә өрнәк ола биләр.[7]

[7] 7. «Азәрбајчан мәктәби» №5

«Шаиг нүмунә мәктәби»

Мәләһәт Мүршүдлү

Бакы Түрк Анадолу лисејинин мүәллими

XX әсрин әввәлләриндә Азәрбајчан милли педагожи фикринин формалашмасында вә инкишафында мүһүм рол ојнамыш Абдулла Шаигин «Нүмунә мәктәби»нин јаранмасы вә фәалијјәти һаггында данышмаздан әввәл гыса да олса онун тәшкилинә сәбәб олан ичтимаи-сијаси мүһитә нәзәр салмаг јеринә дүшәрди.

1917-чи ил феврал буржуа ингилабы кениш халг күтләләрини сијаси мүбаризәјә, азадлыг вә јени һәјат уғрунда дөјүшләрә галдырды. Ингилабын кәтирдији демократик һүгуглардан истифадә едән мүтәрәгги зијалыларын фәаллығы нәтичәсиндә маариф вә мәктәб мәсәләси сијаси вә ичтимаи бир һадисә кими мејдана чыхды. Јелизаветполда (Кәнчәдә) түрк дили (Азәрбајчан дили - М.М.) мүәллимләринин иттифагы јаранды. Иттифаг гаршысына тә'лимин доғма дилдә апарылмасы мәсәләсини гојду. Апрел ајынын 15-17-си арасында Бакыда Гафгаз мүсәлманларынын кечирдији ичласда мәктәб мәсәләси, тә'лим дили, мәктәбләрин типләри вә онларын гаршылыглы мүнасибәтләри мәсәләләри мүзакирә едилди.

1917-чи илин мајында мүсәлманларын Үмумиттифаг гурултајы кечирилди. Бүтүн мүсәлманлар үчүн үмуми һәрәкат хәтти мүәјјән едән гурултај тәһсил системи барәсиндә «тезисләр» гәбул етди. Бу «тезисләр»дә тәләб олунурду ки, Азәрбајчан дилиндә пулсуз үмумтәһсил системи тәтбиг олунсун вә мәктәбләрә мүсәлманларын өзләри башчылыг етсинләр. Тәдрисатын азад олмасы, мәктәбләрдә тәдрис дилинин һәмин әјаләтдәки данышыг дилиндә олмасы тәләб олунурду. О заман рус дилиндә чыхан «Каспи» гәзети 52-чи сајында гурултајын кечирилмәси һаггында гыса мә'лумат верәрәк јазырды ки, «Мүсәлман милли мәктәбләринин тәшкил олунмасыны Кәнчә мүәллимләри адындан чыхыш едән М.М.Ахундов тәклиф етди. Гурултај Фирудин бәј Көчәрлини мәктәб комиссијасынын сәдри сечди.

1917-чи ил феврал буржуа ингилабындан сонракы ичтимаи-сијаси шәраити өз сәһифәләриндә мүтәмади ишыгландыран «Каспи» гәзети өзүнүн 30-32-чи сајларында јазырды: «Тифлисдә фәалијјәтә башламыш Сејм (Загафгазија Комиссарлығы - М.М.) тәрәфиндән Азәрбајчан, Күрчүстан, Ермәнистандакы мәктәбләрин миллиләшдирилмәси барәдә гәрар гәбул едилди. Бу ишин тә'чили јеринә јетирилмәси мәктәб рәһбәрләринә тапшырылды. О дөврдә Азәрбајчанда маариф ишләри нүмајәндәси Һәмид Шаһтахтлынын имзасы илә бүтүн мәктәбләрин мүдирләринә бу хүсусда әмр кәлди. Һәмин заманларда Бакы үзрә тәдрис һиссәси комиссијасына рәһбәрлик едән А.Иоаннесјан Тифлисә кедәрәк Сејмин үзвү

А.Абашидзе илә көрүшдү. Онлар мәктәб ислаһатлары илә бағлы бә'зи мәсәләләр мүзакирә етдиләр».

Јенә дә «Каспи» 96-чы сајында јазырды: «Бакыја гајыдан А.Иоаннесјан ашағыдакы мәзмунда әмр верди:

- Бүтүн рус-татар, рус-ермәни мәктәбләри тә'лим дили ана дили олмагла миллиләшдирилсин:

- Шәһәр Думасы гаршысында Бакыда јерли дил (туземныј јазык) тә'лим едилмәкдә кими семинаријасынын ачылмасы мәсәләси галдырылсын».

Көстәрилән гәрар вә әмрин тәләбләри бахымындан Бакыда мүтәрәгги фикирли зијалылар милли синифләрин јарадылмасы истигамәтиндә тәдбирләр һәјата кечирмәјә башладылар. Бунларын арасында хүсусилә Абдулла Шаигин фәалијјәти системли, мәгсәдјөнлү олмушдур. Профессор Камал Талыбзадә 01.07.1996-чы ил тарихли «Бакы» гәзетиндә чап етдирдији мәгаләсиндә јазыр ки, А.Шаигин ишләдији Бакы Реалны мәктәби мүәллимләринин топлантысында ашағы синифләрин миллиләшдирилмәси барәдә гәрар гәбул олунду. Гәрарын ичрасы түрк (Азәрбајчан. - М.М.) дили мүәллими А.Шаигә һәвалә едилди. А.Шаигин тәгдиматы илә мүәллимләр шурасында гәтнамә гәбул едилди. Бу гәтнамәјә әсасән сабиг реалны мәктәбин сәккиз синфи ашағыдакы гајдада миллиләшдирилди:

Шө'бә	Сајы	Тә'лим дили
1. Әлифба шө'бәси	1 (бир)	Түрк дили
2. Биринчи еһтијат шө'бәси	2 (ики)	Түрк дили
3. Икинчи еһтијат шө'бәси	2 (ики)	Түрк дили

Синиф	Сајы	Тә'лим дили
1. Биринчи синиф	2 (ики)	Түрк дили
2. Икинчи синиф	1 (бир)	Түрк дили

Чәмо Чәбрајылбәјли, Ағаәли Гасымзадә, Гафур Әфәндизадә, реалны мәктәбин мә'зуну Садыг Гулузадә, Гурбанәли Һәсәнзадә вә Абдулла Абашидзе кими бачарыглы мүәллимләр јени типли мәктәбдә фәалијјәт көстәрмәјә башладылар. Лакин јени јаранмыш мәктәб бир чох проблемләрлә үзләшди. Нә дәрслик, нә дә програм варды, мүәллим кадрлары чатышмырды. Сечилмиш һеј'әт А.Шаигин рәһбәрлији илә шакирдләр үчүн програм вә дәрслик һазырламаға башлады.

А.Шаиг «Хатирәләрим»дә јазырды: «1917-чи илдә Сејм заманы Бакы Реалны е'дадисиндә миллиләшдирмиш олдуғум «Шаиг техникуму» намыны алмыш институт нәздиндә чалышырдым. Бу мүхтәлиф програмлы материаллары чалышыб јарына һазырламаг лазым иди».

«Нүмунә мәктәби»нин мә'зуну, һазырда ЕА-нын мүхбир үзвү Мәһәммәдәмин Салеһли сөјләјир ки, бир чох фәнләрдән дәрсләри бизә Түркијәдән кәлмиш мүәллимләр дејирди. Сүлејман Һикмәт